

קסם של מקום

בגן לאומי כורסי, השוכן בצדה המזרחי של הכנרת, רב הנסתר על הגלוי. המקום מושך אליו צלילונים, טיילים, אוהבי היסטוריה ונוף. באתר הארכיאולוגי המסקרן מצוי מנזר ובתוכו כנסייה מרשימה ביופיה ואינספור סיפורים הרקומים סביבה

כתיבה / ד"ר יוסי נגר

תרשים הכנסייה, באדיבות פרטא ירושלים ©

ע מק כורסי נמצא בצדה המזרחי של הכנרת, על הדרך המובילה מעין גב לצומת יהודיה, בפתחו של נחל סמך היורד מרמת הגולן. עמק זה התברך באדמה חקלאית פורייה, שסביבה גבעות מוריקות ששיפוליהן טובים למרעה, ולמרגלותיהן חופי דיג עשירים. המקום האידיאלי לצמיחת כפרים חקלאיים משגשגים, ואכן, כבר בימי קדם היתה נוכחות אנושית באזור, שהגיעה לשיאה בתקופה הביזנטית, במאות 5-7 לספירה, עת הוקם בעמק מנזר מבוצר גדול, בעל אופי דתי מובהק.

כורסי או גרגסה

כורסי הוא אתר ארכיאולוגי מרשים, שבמרכזו שרידי כנסייה ביזנטית בנויה באבן הבזלת הכהה, כשאר היישובים באזור. השם כורסי, כפי שמכונה המקום במסורת הערבית, אינו ככל הנראה, שמו המקורי של האתר. לפיכך, מאז התגלה, ניסו החוקרים לזהותו ולהתחקות אחר שמו הקדום של האתר. הזיהוי היה לא פשוט, אולם ברור מלכתחילה כי מדובר במקום בעל אופי נוצרי קדוש. בסופו של דבר, זוהה היישוב הקדום, שהיה מוכר בשם גרגסה, כאתר שצוין בברית החדשה כמקום התרחשותם של ניסים מפורסמים.

במקום הזה, שנזכר גם בתלמוד ככפר דייגים יהודי קטן מהתקופה הרומית, ישבו גם נוכרים המכונים בשם גרגשים, ואחריהם, כבר בתקופה הביזנטית, התיישבה אוכלוסייה נוצרית שבנתה מנזר מוקף חומה. המנזר הגדול משתרע על שטח של כ-18 דונם, והוא אחד היפים והשמורים ביותר בארץ. מאז הוכרז כגן לאומי, השקיעה רשות הטבע והגנים בטיפוח ניכר של המקום ובנתה כניסה מרשימה. כך הפכו שרידי הכנסייה המפוארים, הקירות שבהם משולבים אבני גיר לבנות ואבני בזלת שחורות, הקשתות המשוחזרות והעמודים הגבוהים – לאחד המראות היפים סביב הכנרת. הפסיפס המרשים שברצפת הכנסייה עטור דגמי בעלי חיים ופירות, ומוסיף חן רב למקום.

האגן הקדוש

אגן הכנרת היה ועודנו מוקד משיכה מהחשובים בעולם לתיירות הנוצרית הדתית, ומספר האתרים הקדושים סביב ים הגליל מרשים ללא ספק. אגן הכנרת שני בקדושתו רק לירושלים, שהרי זהו האזור העיקרי שבו חי ופעל ישו. נסיעה של כ-17 ק"מ מדרום לכורסי מביאה את התייר אל אתר ירדנית, מקום הטבילה המקובל במי הירדן הקדושים.

נסיעה למרחק דומה לכיוון השני, והתייר יכול לבקר באתרי המפתח מתקופת ראשית הנצרות, ובראשם כפר נחום, שם נמצא ביתו המיוחד של השליח פטרוס, שאצלו גר ישו, ובית הכנסת שבו הטיף מבשר הנצרות.

כנסיות רבות שוכנות סביב האגן, חלקן מצויות במנזרים ביזנטיים, בדומה לכנסייה שבראש הר ברניקי, בת זמנה של כורסי. כיום כנסיות אלה הן אתרים ארכיאולוגיים. אחרות ותיקות, דוגמת כנסיית האושר וכנסיית 12 השליחים, וחדשות, דוגמת המרכז הגלילי – פעילות גם כיום ומייצגות את מרבית הכיתות הנוצריות החשובות.

במזמורי הברית החדשה, צוינה גרגסה כמקום התרחשותו של אחד הניסים המפורסמים

שנות ה-80 של המאה ה-20, שנות הבצורת הגדולה: מפלס הכנרת הנמוך חשף באופן מפתיע סירת עץ עתיקה שהיתה תקועה בבוץ בקרקעית האגם. במחקר שארך יותר מעשר שנים נמצא שהסירה עשויה מ-12 סוגי עץ לפחות, ביניהם שיזף, חרוב, אורן ירושלמי, אלה אטלנטית וערבה, והחשוב מכל, תיארוך בשיטת פחמן 14 במכון ויצמן העלה כי הסירה המעניינת הזאת היא בת אלפיים שנה, כלומר בדיוק מזמנו של ישו. האם זו היתה הסירה שבה הפליג? או שמא היא שריד לקרב מגדל המפורסם, שבמהלכו ברחו היהודים בסירות לכנרת מאימת הרומים? שאלות אלה, מן הסתם, יישארו ללא מענה. המשך הסיפור מתרחש בצדה המזרחי של הכנרת. כאשר

שעשה ישו, הלא הוא נס החזירים. ראשית הסיפור בישו ובתלמידיו שעלו על סירה בכפר נחום, כדי לחצות את הכנרת מזרחה. באותה התקופה גרו יהודים בצדה המערבי של הכנרת ונוכרים בצד השני, ולשיט זה היתה חשיבות רבה, שהרי זו הפעם הראשונה שבה יצא ישו מהכפרים היהודיים אל הנוכרים עובדי האילים, כלומר זו בעצם השליחות הנוצרית הראשונה. המקורות הנוצריים אינם מציינים את יעד הנסיעה או את מטרתה, אולם בסוף אותה נסיעה, עגנה הסירה בצדה הנגדי של הכנרת, במקום המכונה גרגסה (במקורות השונים מופיעות שלוש הגיות שונות של שם המקום). סיפור השיט הזה עלה מחדש לכותרות באמצע

מנזר כורסי והכנסייה שבמרכזו. בין האתרים הביזנטיים היפים בארץ, צילום: ד"ר יוסי נגר

ישו, שהיה ידוע בסגולותיו המיסטיות (מה שכלל לא מצא חן בעיני שאר תושבי האזור, שביקשו בתקיפות ממנו ומתלמידיו לעזוב את המקום), הצליח להסיר מעצבו מיד את האיש ונכנסו בעדרי החזירים שרעו בגבעות שממול

שרידיהם של כ-30 מבני הקהילה נמצאו קבורים בקריפטות מרשימה מתחת לכנסייה הגדולה. בסקר שנערך לאורך החוף, התגלו גם שרידיו של נמל קדום, אשר שימש את תושבי האזור בתקופות הרומית והביזנטית, וכן נמצא בור מים גדול, מטויה ושמור היטב במתחם הכנסייה. החופרים מתכננים להקים בתוכו מוזיאון קטן להנאת המבקרים בו.

בחפירות נמצא גם כי ראשיתו של היישוב בכפר קטן אך מאורגן היטב, בעל אופי קהילתי, שהפעיל מנזר משגשג, בייחוד למען מנוחת עולי הרגל לכנרת. בשלב מאוחר יותר, ככל הנראה במחצית השנייה של המאה השישית, החל הכפר לגדול, נוספו חדרים למבנים הקיימים והוקמו אגן טבילה ובית בד, ששימש מקור הכנסה למנזר.

על המצוק, מעל הכנסייה, נמצאו שרידי מגדל קטן וגוש סלע גדול בתוכו. המגדל התברר ככנסייה קטנה ויפה, מרובת פסיפסים, עמודי בזלת וקישוטים ארכיטקטוניים אחרים, שנבנתה כאתר פולחני סביב הסלע שמציינו, על פי אמונת המקומיים, את המקום שבו אירע נס החזירים. גילויים אלה מעידים יותר מכל על התפתחותה הגדולה של האוכלוסייה הנוצרית לאורך חופי הכנרת, אולם לא לאורך זמן. בשנת 614 לספירה, כלומר מעט לפני תום התקופה הביזנטית, פלשו לארץ צבאות הפרסים. את ירושלים הם הכו ללא רחם והיו אחראים לאחד ממעשי הטבח הגדולים בהיסטוריה המקומית. על פי המקורות, נרצחו בעיר כ-60 אלף נוצריים, וכך התחלפה כל אוכלוסיית ירושלים הנוצרית באוכלוסייה חדשה. הסיפור נשכח אי שם בין זוועות ההיסטוריה, אלא שבראשית שנות ה-90

לאחר החפירות שוחזרו חלקים ניכרים של הכנסייה, צילום: אמנון נחמיאס

האמונה הנוצרית קושרת את נס החזירים לסלע הבולט על צלע ההר, צילום: פרופ' וסיליוס צפיריס

חדר טבילה, צילום: אמנון נחמיאס

ומטפלים אלטרנטיביים, הטוענים לאנרגיות מופלאות במקום (ראו מסגרת). הכיסא, שמכונה "הספסל המכושף", התפרסם בעולם כולו כמקום שמייחסים לו סגולות מיוחדות: הוא משרה רוגע מיוחד על היושב ומקדם התגשמות משאלות לב, בעיקר משאלות פרויון.

לא רק כנסייה

עם שחרור האזור במלחמת ששת הימים מאימת התותחים הסוריים, החלו גם שם הסקרים הארכיאולוגיים. אלה הרשמיים, מטעם אגף העתיקות והמוזיאונים, ואלה החובבניים, מטעם חברי קיבוץ עין גב הסמוך. במהלך סלילת הכביש, שסובב את הכנרת מצדה המזרחי, נמצאו שרידיו של המנזר הביזנטי ובסופו של דבר נחשף והלך האתר במלוא הדרו.

בחפירות שנערכו בראשית שנות ה-70 של המאה הקודמת, התגלו ממצאים רבים וחשובים במתחם המנזר, כמו כנסייה גדולה והדורה, אזור מגורים, מערכת תת קרקעית שתפקידה טרם התברר ורחובות מרוצפים.

עגנה הסירה של ישו ליד גרגסה, הופיע לפני ישו אדם אחוז דיבוק שחי במערות שעל צלע ההר. ישו, שהיה ידוע בסגולותיו המיסטיות (מה שכלל לא מצא חן בעיני שאר תושבי האזור, שביקשו בתקיפות ממנו ומתלמידיו לעזוב את המקום), הצליח להסיר את הרוח הרעה, שעל פי המסורת כללה אלף שדים, שעזבו מיד את האיש ונכנסו בעדרי החזירים שרעו בגבעות שממול. העדרים פתחו בריצה פרועה במורד לעבר החוף, וטבעו במימי הכנרת. כעבור כ-300 שנה, זיהה **האב אוריגן**, מראשי הכנסייה באותה תקופה, את עמק כורסי והמערות שבהר מעליו כמקום שבו אירע הנס, לכן הוקם שם מאוחר יותר המנזר, שהפך מוקד משיכה גדול לצליינים עד עצם היום הזה.

אגב, ניסים הם לא נחלתו הבלעדית של העולם הישן וגם בימינו לא חסרים מרפאים מיסטיקנים ובעלי אמונות שונות ומשונות. השם כורסי, שמשמעותו בערבית הוא כיסא, מעיד על הימצאו של ספסל עץ פשוט באתר, שהפך מקור עלייה לרגל לימי מרפאים

של המאה שעברה, התגלתה לפתע מערה בלב ירושלים, באזור בריכת ממילא שבמרכז העיר, ובה טונות רבות של שברי עצמות אדם מהתקופה הביזנטית. מסקנת החוקרים היתה שמדובר באחת ממערות הקבורה שבהן הוטמנו גופותיהם של ההרוגים מהקרב עם הפרסים. גם במחקר האנתרופולוגי שנערך על אותם שרידים מרוסקים (שערך כותב שורות אלה) נמצאו תימוכין רבים להשערה זו. אבל מסע ההרג הפרסי לא תם, ולאחר כיבוש ירושלים פנו הפרסים צפונה לעבר סוריה, וככל הנראה עברו גם באזור כורסי. כיוון שהיישוב הנוצרי חדל מלהתקיים ממש בזמן זה, העלה חופר האתר, פרופ' **וסיליוס צפיריס**, את ההשערה שגם התושבים חוסלו על ידי אותו צבא.

והנה בשנת 2001, זמן קצר לאחר חידוש החפירות, מצא פרופ' צפיריס את אשר חשש ממנו: בשטח העפר שמצפון לכנסייה הגדולה נמצאו בורות קבורה ובהם שרידים של כ-70 נקברים. בין השלדים נמצאו תינוקות, ילדים ובוגרים, תושבי היישוב הנוצרי הקדום. האם מדובר בקורבנות הטבח הנורא? פרופ' צפיריס מאמין שכן ורואה באירוע האיום הזה את הסיבה לקריסת היישוב. הקברים שהתגלו כוסו היטב בחזרה ואלפי התיירים הסקרנים שפוקדים את המקום מדי שנה כלל

לא הרגישו במתרחש. בשנים האחרונות חודשה החפירה בכורסי על ידי צוות רב לאומי, בראשות פרופ' צפיריס מטעם רשות העתיקות, ובהשתתפות המכון הירושלמי לחקר המקרא, בראשות פרופ' **צ'ארלס פיג'**, שאף גייס לשם כך מתנדבים מארצות הברית. בין השאר גילו החוקרים כי למרות אותו אירוע טראומטי והכיבוש המוסלמי שבא אחריו, חזרו הנזירים לכורסי והמשיכו לתפעל את המנזר כמאה שנים נוספות. בזמן זה הם בנו בית מרחץ גדול, שנחשף בשנים האחרונות. לאחר כמה עונות חפירה, הצליחה המשלחת הארכיאולוגית למצוא ולתאר את כל החלקים הבסיסיים המשמשים להפעלת בית המרחץ – חדר ההסקה וחדר הבריכות החמות, החדר החם והקר, ואפילו את מקור המים מצאו: נביעה שמקורה בשטח המנזר. בית המרחץ התברר כמפעל תיירותי קדום, בדיוק במתכונת שבה עובדים בתי המלון סביב הכנרת כיום. לצד בית המרחץ נמצא חדר שימש ככל הנראה אכסניה, שילוב מנצח של מרכז דתי, בית מלון וספא...

קסמו של אתר

הטבח הפרסי, שכנראה חיסל את האוכלוסייה, לא פגע במנזר. את זאת עשה רעש אדמה

גדול שאירע ב-18 בינואר שנת 749 לספירה ופגע ביישובים שלאורך בקעת הירדן. העיר בית שאן נחרבה לחלוטין, מרבית תושביה נהרגו ושלדים של אחדים מהם נמצאו בשנים האחרונות, תחת הריסות המבנים שקרסו. עוצמת הרעש היתה כה גדולה שמנזר כורסי ניזוק גם הוא, מבנים נחרבו ותקרת הכנסייה קרסה. כך, מאתר צליינות משגשג, הפך המקום שריד ארכיאולוגי נטוש.

כורסי היתה ותישאר תמיד אחת מאטרקציות התיירות הגדולות לחוף הכנרת. החפירות המדוקדקות בשנים האחרונות חשפו שרידים נרחבים מעברו המפואר של המנזר ועזרו להשלים את התצריף ההיסטורי המיוחס לו.

בפעם הבאה שאתם נופשים בחוף גולן ובעין גב, מסיירים בחוות יענים למרגלות הגולן או צועדים ברגל אל גמלא, כדאי לעצור לשעה קלה גם בגן הלאומי כורסי – אתר מופלא זה, כדי לחוות קצת היסטוריה נוצרית שהיא חלק בלתי נפרד מהארץ שלנו בכלל ומאגן הכנרת בפרט. ✿

תודות לפרופ' וסיליוס צפיריס

על עזרתו בהכנת הכתבה

ד"ר יוסי נגר הוא אנתרופולוג פיזי ברשות העתיקות

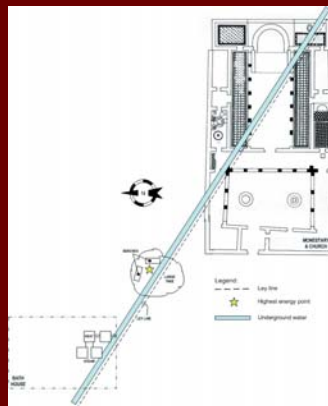
המרחץ, סמוך לספסלים ועד המנזר, שם הוא עובר דרך כיור ההטבלה. "הקו הוא תוצאה של אנרגיה קוסמית, המגיעה מחוץ לכדור הארץ, נכנס 160 מטרים מתחת לפני האדמה וממשיך ישר ויוצא מהקצה השני של כדור הארץ. אורך הקו הזה הוא כ-30 ק"מ, הקו האנרגטי הארוך ביותר שמדדתי בחיי".

איך אנחנו יכולים ליהנות מהאנרגיה של המקום?

"בעבר אנשים ידעו לנצל את האנרגיות הלו לטובתם, אך היכולת אבדה, והיום זה יהיה רק במקרה. מטיילים יכולים לקחת בקבוק מים, לשים על האדמה לחצי שעה והמים ייטענו. אפשר לשתות אותם או לקחת אותם הביתה. זה יגרום להרגשה טובה מאוד. אדם רגיש מאוד, שישהה במקום חצי שעה, ירגיש שהוא ממש עף. מאוד נעים לשבת ולאכול שם, בזכות הרוח והאנרגיה של המקום, וגם אפשר ללכת על הקו ולהרגיש את האנרגיה".

האתר רוחש סיפורים ותיאוריות שונות ומשונות: מחיזרים שביקרו במקום ועד גביש קריסטל ענק המצוי בעומק האדמה. יש הטוענים כי ישו הגיע למקום כדי לטעון את גופו באנרגיות שיעזרו לו לרפא, וישנן עקרונות שנשבעו כי לאחר ביקור באתר הביאו ילדים לעולם. מן הסתם זה חלק מקסמו של האתר, שכבר מאות בשנים מהלך עלינו קסם, תהא הסיבה אשר תהא.

לפרטים נוספים: <http://www.geobiology.co.il/HEB>

חלק מהקו האנרגטי בן 30 הקילומטר, חוצה מהמרחצאות עד לכיור ההטבלה, איור: ריצ'רד בן ישי

מטאפיזיקה

סביב הטענה כי בגן לאומי כורסי קיימת אנרגיה הטוענת את המבקר בשקט נפשי ובבריאות גופנית – התפתחה תיירות ענפה. על המקום שכבר שנים מושך אליו מטפלים ומטופלים

כתיבה / זאב ינאי

ריצ'רד בן ישי, מהנדס אלקטרוניקה במקצועו, מזה שש שנים מטפל, חוקר ומלמד גיאוביולוגיה. "מדובר בתחום ידע בן אלפי שנים, הנוגע בחיבור של האדם עם הטבע ועם הסביבה, ומתבסס על רגישותו של האדם למאפיינים טבעיים, המשפיעים על בריאותו הגופנית והרוחנית. מדובר בעיקר במקורות מים תת-קרקעיים". בן ישי נקרא לסייע במצבים שליליים, כשאדם חולה או חש ברע, על ידי טיהור וניקוי אנרגטי.

איך גילית את התכונות האנרגטיות הייחודיות של כורסי?

"במהלך מיפוי אנרגטי, שערכתי לאתרים רבים בארץ, הגעתי למקום מנהל האתר ניסים מזיג, שמע שאני מתעסק באנרגיות והראה לי את הספסל. כלי המדידה האלקטרוניים שלי רשמו שם רמות אסטרונומיות של אנרגיה. מדובר, מבחינתי, באתר אנרגטי ביותר בעולם". בן ישי מדבר בהתרגשות על קו אנרגטי העובר מתחת לבית